

MITROPOLITUL NICOLAE BĂLAN AL ARDEALULUI, PĂSTOR ȘI AL ROMÂNILOR DE DINCOLO DE GRANITELE ȚĂRII

Pr. drd. Ștefan ARGATU

În urma schimbărilor teritoriale ale României de după 1918, mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului (1920-1955) a întreprins mai multe acțiuni pastoral-misionare care au vizat pe credincioșii români rămași în Iugoslavia, Ungaria sau Basarabia. Astfel, în anul 1933 a condus o delegație la Belgrad și Carloviț (formată din episcopul Grigorie Comșa de la Arad și acad. prof. Silviu Dragomir din Cluj), care urmărea încheierea unei convenții bisericești cu Iugoslavia. După constituirea statului național român unitar, în afara hotarelor țării au rămas mai multe localități cu populație preponderent sau compact românească, atât în Banatul sârbesc, cât și în Ungaria sau Basarabia.

1. Pastorația românilor din Banatul sârbesc

În anul 1919 au rămas în Banatul sârbesc, dincolo de linia de demarcație, 38 de comune bisericești cu 43 de parohii și 63.638 de suflete, aflate sub jurisdicția Episcopiei Caransebeșului. În comunele mixte, în care nu avusese încă loc despărțirea ierarhică de sârbi, trăiau aproape 30.000 de români¹. Parohiile și filiile românești din Banatul sârbesc aflate sub jurisdicția Episcopiei Caransebeșului erau constituite în trei protopopiate: Protopopiatul Biserica Albă, Protopopiatul Panciova, Protopopiatul Vârșeț².

---

¹ Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului (A.A.S.), Raportul nr. 2832 B/1919, în fondul „Românii din Iugoslavia”.

² *Ibidem*, consemnarea comunelor dincolo de linia de demarcație aparținătoare jurisdicțional diecezei ortodoxe române a Caransebeșului.

În Raportul nr. 2832/1919, episcopul Miron Cristea făcea următoarea precizare: „Pentru cazul că o parte a Banatului ar fi (ad)judecat sârbilor și astfel comunele noastre bisericești dincolo de linia demarcațională ar ajunge pe teritoriul Sârbiei, apartinerea acestor parohii la ierarhia românească și respectiv la metropolia noastră, trebuie asigurată pe calea diplomatică din partea guvernului nostru român, când apoi ar trebui să urmeze organizarea acelor comune bisericești fie în o episcopie română de sine stătătoare, pe bază autonomică și aparținătoare metropoliei noastre, cel puțin în cele spirituale și dogmatice, dacă nu ar fi posibilă susținerea legăturii și în cele materiale, ca o parte întregitoare a metropoliei noastre, fie cu un vicariat aparținător diecezei Caransebeșului. Aceasta era părerea personală, individuală a episcopului care recunoștea, că în materie e competent a se pronunța sinodul episcopesc și congresul național-bisericesc”³.

În anul 1925, parohiile din Banatul sârbesc erau organizate în patru protopopiate, și anume: Protopopiatul Banat-Comloș (aflat sub jurisdicția Episcopiei Aradului, celelalte trei protopopiate se găseau sub jurisdicția Episcopiei Caransebeșului), Protopopiatul Biserica Albă, Protopopiatul Panciova, Protopopiatul Vârșeț. Așadar, după conscripția alcătuită de protopopul Traian Oprea al Vârșețului, la 20 ianuarie 1925 erau 95.946 credincioși ortodocși români⁴.

Pentru a oferi Bisericii ortodoxe române din Banatul sârbesc o organizare care să-i permită a-și îndeplini înalta misiune, Guvernul român a propus celui iugoslav încheierea unui acord care să asigure Bisericii române din Iugoslavia condiții egale cu cele de care se bucură, în baza legilor române, Biserica sârbă din Banatul românesc. Astfel, pe 7 iunie 1921, cu prilejul semnării Convenției de alianță defensivă între România și Iugoslavia, s-a semnat un proces-verbal prin care cele două guverne se obligau a numi delegații pentru a reglementa – pe baza reciprocității – problema școlilor și bisericilor românești din Banatul sârbesc și a bisericilor, școlilor și mănăstirilor sârbești din Banatul românesc.

Comisiile mixte bisericești și școlare s-au întâlnit în luna octombrie 1922 la Belgrad și în luna noiembrie 1923 la Timișoara, dezbătând doar problemele legate de cele două segmente de populație

---

³ *Ibidem.*

⁴ A.A.S., „Fundăția Gojdu”, dosar nr. XVII, 1923-1924.

din Banatul sârbesc și românesc. Întrucât nu au căzut întru totul de acord asupra unor puncte de vedere exprimate, tratativele au intrat în impas, în presă lansându-se ideea că fiecare guvern va rezolva în mod independent această problemă. Dar, în realitate, atât ierarhii din România, cât și românii ortodocși din Banatul sârbesc s-au preocupat în continuare de rezolvarea corectă a acestei probleme.

Astfel, protopopul Traian Oprea din Vârșeț a întocmit pe 21 iunie 1924 un „Proiect” despre organizarea bisericească, școlară-culturală și epitropească a Românilor din Regatul iugoslav⁵. El propunea ca, în cazul în care li s-ar interzice românilor „contactul și legăturile spirituale cu mitropolia dreptmăritoare a României mari” (Mitropolia Ardealului n.n.), să li se permită a avea episcopi de limba, legea și naționalitatea noastră română. Mai mult, în acest plan de organizare îi cuprindea pe toți românii din Iugoslavia – nu numai pe cei din Banatul sârbesc – cerând „un metropolit în Bănat la Vârșeț, un episcop la Negotin și altul la Bitolia. El preconiza ca Biserica organizată astfel să fie autonomă, condusă pe baza Statutului organic șagunian. Tot pe baza acestui statut să fie arondate episcopii și protopresbiteratele”⁶.

Protopopul Traian Oprea a întocmit acest proiect întrucât dorea ca la problemele ce se vor hotărî pentru ei și în numele lor, părțile implicate în tratative să cunoască și opinia românilor din Iugoslavia. În acest sens, el scrie „...nu ne putem închipui un aranjament al bisericeii noastre, despre poporul nostru, care locuiește în interiorul acestei țări, să se facă fără ascultarea reprezentanților naturali ai acestui popor. Și dacă aceștia vor fi consultați de către guvern, este clar că acești reprezentanți să fie bine pregătiți, spre a obține aceste drepturi, care să-i asigure din toate punctele de vedere ființa, trăinicia și progresul poporului nostru, ca un element care constituie și dânsul patria sa”⁷.

Poziția sa este fermă și expusă cu claritate. În speranța că „Proiectul” său va ajunge și în posesia membrilor comisiei române care vor participa la negocieri, Traian Oprea afirmă: „Dacă va fi să facă

---

⁵ Arhiva Bibliotecii Mitropolitane din Sibiu (A.B.M.S.), fondul Lupaș, nr. 2763, p. 13.

⁶ *Ibidem*, p. 1.

⁷ *Ibidem*, pp. 2-3.

guvernul aranjamentul bisericii noastre române, nu poate avea în vedere numai pe noi Români din Banat, căci și Macedo-românii, ca și Români din Timoc, Craina și Valea Moravei sunt luați în statistica regnicolară ca români ortodocși, deși laolaltă constituim minoritatea «Români din Iugoslavia». Prin urmare, aranjamentul bisericii să se facă pentru toți Români la fel, căci aceștia nu pot fi de două sau mai multe clase în aceeași țară, în care caz stă punctul prim, sus expus, ca să cerem metropolie și încă două episcopii⁸.

Protopopul Oprea are în vedere și problema soluționării pe bază de reciprocitate a acestei chestiuni, aplicată doar românilor din Banatul sârbesc. De aceea, cu referire la acest caz el cerea să li se acorde „ceea ce dă România Sârbilor ortodocși din Banatul românesc, adică de spiritualibus, să aparținem la metropolia Alba-Iulia-Sibiu și Sârbii la cea a Karlovațului”⁹.

El refuza în termeni categorici „necon condiționata noastră supunere sub jurisdicția Episcopului și Consistorului sârbesc din Vârșeț... Căci această situație ar fi mai umiltoare decât cea dinaintea restaurării metropoliei române! Această stare nu ne-o pot dori nouă nici cei mai șovini Sârbi, după ce prin documente publice și legale s-au recunoscut la 1864 drepturile Românilor de a-și avea biserica lor independentă plus acum drepturile câștigate ca minoritate la Conferința de pace”¹⁰.

În cazul în care nu s-ar admite constituirea unei mitropolii cu două episcopii sufragane pentru toți românii din Iugoslavia, protopopul propunea ca pentru cei din Banatul sârbesc să se înființeze „un vicar român cu consistoriu care să aparțină în cele spirituale de Metropolia Alba-Iulia-Sibiu”¹¹.

Tot în acest proiect, protopopul Oprea făcea referiri la arondarea vicariatului, la alegerile de preoți (care vor putea studia teologia și în România), la arondarea protopopiatelor, la alegerea vicarului, dotarea clerului și limba oficială a Bisericii – limba română, „folosită în corespondența oficială a parohiilor și către organele administrative-politice”¹².

⁸ *Ibidem*, p. 3.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 4.

¹¹ *Ibidem*, p. 5.

¹² *Ibidem*, pp. 6-7.

Partea a doua a proiectului dezbate probleme școlare: școlile confesionale, limba de predare, statutul religiei în școală, situația cadrelor didactice, a manualelor (cerând să fie admise și cele editate în România) și edificiilor școlilor confesionale¹³.

Proiectul propus de protopopul Oprea se încheie cu prevederi legate de bunurile materiale ce aparțin de drept comunității bisericești a românilor din Banatul sârbesc¹⁴.

Contrar opiniilor exprimate în presa vremii, care prevedeau eșecul tratativelor purtate între cele două comisii mixte, lucrurile au intrat pe făgașul normal, impulsionate de autoritățile bisericești și de stat din cele două țări.

În anul 1927, România și Iugoslavia au încheiat un acord la Bled. Paragraful final al acestuia, cu privire la situația școlilor române și sârbești din Banatul iugoslav și cel românesc, stipula că reglementarea problemei bisericești va constitui subiectul discuțiilor ulterioare purtate între ambele guverne.

Comisia română reușise, încă în anul 1927, să definitiveze textul „proiectului de Convențiune pentru școli și biserici din Banat”, revăzut și adăugit de patriarhul Miron Cristea, mitropolitul Nicolae Bălan, miniștrii Vasile Goldiș și Ioan Petrovici¹⁵. Articolele 1-8 cuprind prevederi referitoare la problemele școlare, iar articolele 9-21 la Biserica română din Banatul sârbesc și Biserica sârbă din Banatul românesc. Trebuie să subliniem faptul că aceste prevederi sunt aproape identice cu cele cuprinse în Proiectul întocmit de protopopul Traian Oprea al Vârșețului, semn că opiniile sale au ajuns să fie cunoscute de membrii comisiei românești.

În vederea întocmirii „Proiectului de Convențiune”, Consistoriul mitropolitan de la Sibiu – președinte fiind mitropolitul Nicolae Bălan – a înaintat un *Memoriu în chestiunea credincioșilor din Iugoslavia*. Memoriul cuprinde propuneri privitoare la organizarea bisericii românilor din Banatul sârbesc, sub forma unui episcopat sau vicariat, folosirea limbii române în cult și administrație, procesele de despărțire ierarhică în comunele cu populație mixtă româno-sârbă, „catehizație” în limba română, educația clerului în institutele teologice din Mitropolia Ardealului, averile și fundațiile Bisericii române din Banatul sârbesc și școlile confesionale. În

---

¹³ *Ibidem*, pp. 8-10.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 10-13.

¹⁵ A.A.S., dosar/fond „Românii din Iugoslavia”.

mod expres, făcea propuneri legate de mănăstirile românești, Fundația Trandafil și domeniul diecezan de la Marghita Mare¹⁶. În baza acordului de la Bled, negocierile au fost reluate în 1929, dar fără nici un rezultat.

Pe 21 decembrie 1932, miniștrii Afacerilor Străine ai României și Iugoslaviei au convenit ca delegații comisiilor mixte să se întrunească la Belgrad la începutul anului următor pentru a soluționa definitiv problema școlilor și bisericilor române și sârbe din Banat, pentru a îndeplini prevederile Acordului de la Bled.

În sensul acestei propuneri, delegațiile mixte s-au întâlnit între 16 ianuarie și 24 februarie 1933 la Belgrad¹⁷. Delegația română era alcătuită din dr. Petru Ionescu, dr. Moise Ienciu și profesorul Silviu Dragomir de la Universitatea „Daciei Superioare” din Cluj, președinte al comisiei noastre. Din delegația iugoslavă făceau parte: dr. Dușan Peleş președintele comisiei, fost ministru și delegat al patriarhiei sârbe, episcopul dr. George Letici de Vârșeț, Borislav Bradvarovici, directorul administrației fondurilor mitropolitane, prof. univ. Dușan Popovici, Socrat Petrovici, directorul Cultelor din Ministerul Justiției, protoiereul M. Popovici, directorul Cultului ortodox, Mirco Balubgjići, directorul învățământului primar, V. Zivotici, șef de secție în Ministerul de Externe. După 1 februarie ședințele au fost prezidate de ministrul Jakovaky și Ș. Pelivanovici, director în Ministerul de Externe iugoslav. Tot începând cu acea dată au participat și consilierii români Raicoviceanu și Linde, precum și experți iugoslavi pentru problemele bunurilor bisericești aflate în litigiu¹⁸.

În cadrul discuțiilor, comisia română a cerut să se înființeze un Vicariat și un Consistoriu pentru românii din Banatul sârbesc, pus sub jurisdicția canonică a Bisericii Ortodoxe Române. Poziția comisiei sârbe era diametral opusă, întrucât dorea ca ambele biserici organizate în eparhii autonome să depindă ierarhic de Biserica ortodoxă a țării pe teritoriul căreia se află, adică Biserica română din Banatul iugoslav să atârne de Biserica sârbă, iar Biserica sârbă din Banatul român să fie pusă sub jurisdicția Patriarhiei române.

¹⁶ Arhiva Bibliotecii Mitropolitane din Sibiu, fond Bălan (A.B.M.S.-B.), nr. 2957.

¹⁷ A.A.S., dosar/fond „Români din Iugoslavia”.

¹⁸ *Ibidem*, *Raportul întocmit de Silviu Dragomir, la 6 martie 1933, în legătură cu tratativele de la Belgrad din 16 ianuarie-24 februarie 1933*, p. 1.

În final, cele două teze au fost reconciliate, Dușan Peleş propunând ca Bisericile respective să fie deplin autonome, sub conducerea unui episcop vicar. Recomanda, de asemenea, instituirea unui sinod mixt, compus din doi episcopi delegați de sinoadele Bisericilor română și sârbă. Competența sinodului se limita la menținerea unității credinței ortodoxe, examinarea canonică, sfințirea și aplicarea unor măsuri disciplinare la adresa episcopilor vicari. Fiecare delegație era obligată să redacteze un proiect de convenție, bazat pe această formulă, fapt îndeplinit de partea română¹⁹.

După cum reiese din raportul întocmit de Silviu Dragomir în legătură cu aceste tratative, discuțiile au fost anevoioase, marcate de numeroase retractări și reveniri asupra propunerilor, făcute îndeosebi de comisia sârbă.

Delegația română și-a apărât punctul de vedere, convinsă că „principiul singur potrivit a servi ca temelie la noua organizare a Bisericilor română și sârbă din Banat este principiul bisericii naționale, deplin autonome, atât în ce privește relațiile administrative, cât și cele spirituale-dogmatice”²⁰. De aceea, pe 2 februarie s-a redactat textul unui acord definitiv, în limba sârbă, referitor la această chestiune.

În zilele următoare s-a discutat despre statutul bunurilor bisericesti aflate în litigiu, comisia română obținând o soluționare satisfăcătoare a acestei chestiuni. Membrii delegației iugoslave au înaintat sinodului permanent al Bisericii sârbe, întrunit la Carloviț în sesiune anuală, un raport asupra înțelegerii la care s-a ajuns. „Se vede că Sinodul a fost de altă părere decât reprezentanții săi – scrie Silviu Dragomir – sau, poate, totul va fi fost anume aranjat ca după ce vor cunoaște și soluțiile noastre în chestiunile materiale ce-i interesau, să pună o nouă piedecă în calea realizării acestei înțelegeri. De aceea, în ședința de la 24 februarie reprezentanții patriarhiei sârbești din delegațiunea iugoslavă a citit o declarație în care retractau asentimentul ce îl dăduseră instituției sinodului mixt, denumit de noi «prosinod», deoarece, cum spuneau: Sfântul sinod a respins categoric această formulă, cerând o legătură nemijlocită cu bisericile teritoriale în chestiunile spirituale și disciplinare”²¹.

---

¹⁹ *Ibidem*, p. 2.

²⁰ *Ibidem*, p. 5.

²¹ *Ibidem*, p. 4.

În fața acestei situații neașteptate, delegația română a înaintat un *Aide-Memoire*, apărându-și punctul de vedere și cerând guvernului iugoslav să comunice, „dacă după aceasta mai e dispus să iscălească convenția redactată și încheiată de comun acord, pe baza discuțiilor avute”²².

Delegației române i s-au dat asigurări că guvernul iugoslav e gata să semneze convenția²³ așa cum a fost redactată, după ce termenul „prosinod” va fi înlocuit cu altă expresie, și să o aplice imediat după ratificare. Semnând această convenție, delegația română era conștientă că a reușit să obțină „maximul realizabil în împrejurările actuale: recunoașterea principiului Bisericii naționale, înființarea episcopiei deplin autonome, [...] păstrarea unei legături cu Biserica mamă [...] și permanenta ocrotire a Statului Român, ce i s-a asigurat ca o garanție pentru viitor”²⁴.

În vederea perfectării acordului de la Belgrad, comisiile mixte s-au întâlnit din nou, pe 3-15 mai, la Sremsk Karlovac (Carloviț), discuțiile purtându-se la sediul Patriarhiei. Delegația română a fost alcătuită din mitropolitul Nicolae Bălan (ca președinte), episcopul Grigorie Comșa al Aradului și prof. univ. dr. Silviu Dragomir. Din delegația sârbă au făcut parte cei patru ierarhi membri ai Sinodului permanent: mitropolitul Iosif de Skopijie, episcopul Nectarie de Tuzla, Maximilian de Karlovatz (Karlstadt) și Veniamin de Zlatovo. Secretar a fost arhimandritul Vickentie Praderiov.

Discuțiile s-au purtat în limbile sârbă și română (cu interpreți), în zilele de 3, 4 și 5 mai, ajungându-se iarăși la dificultăți. S-au purtat apoi discuții pe 8 și 10 mai, fără a se ajunge la vreun rezultat. De data aceasta, delegația română era pregătită să părăsească tratativele. S-a prezentat chiar la patriarhul Varnava, care și-a exprimat regretul că nu s-a putut ajunge la o înțelegere și s-a arătat dispus ca, la nevoie, să-și trimită delegații la București.

La intervenția ministrului Gurănescu și a ministrului de externe al Iugoslaviei, Ieftici, delegația română s-a reșezat la masa tratativelor, care au continuat până pe 15 mai 1933²⁵. Din raportul

²² *Ibidem*.

²³ A.A.S., dosar/fond „Românii din Iugoslavia”, *Proiect de convențiune privitoare la chestiunile din Banatul român și iugoslav*.

²⁴ *Ibidem*, p. 6.

²⁵ A.A.S., dosar/fond „Românii din Iugoslavia”, *Raportul nr. 161 trimis de mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului, patriarbului Miron Cristea și Sfântului Sinod*, pp. 1-4.

întocmit de mitropolitul Nicolae Bălan ulterior aflăm că în ședințele care au avut loc pe 14-15 mai, după discuții chinuitoare, s-a ajuns la redactarea unui text care formează cuprinsul „Proiectului de convențiune”: „Era evident că reprezentanții Bisericii sârbești nu vor să mai facă nici o concesiune. De aceea am preferat să lăsăm nesoționate o parte din chestiunile litigioase, iar în ce privește jurisdicțiunea bisericească exercitată prin cooperăția celor două Biserici, am primit formula de la art. 3”²⁶.

Încheind istoricul acestor tratative, mai observăm că delegații Sfântului Sinod al Bisericii Române au susținut baza convenției parafată de guvernul iugoslav în martie și aprobată de Sfântul Sinod, în timp ce delegații Sfântului Sinod al Bisericii sârbe au declarat categoric că nu recunosc această convenție și nu recunosc nici statului lor dreptul de a decide fără avizul Bisericii²⁷.

„După discuții atât de grele – scrie mitropolitul Nicolae în raport – se părea că o înțelegere e cu neputință de realizat. Totuși, pe 15 mai seara am convenit asupra unui text de proiect, pe care l-am semnat și noi, cu rezerva aprobării din partea Sf. Sinod al Bisericii române și Guvernului nostru. Acest proiect e o încercare de compromis între cele două puncte de vedere opuse, care lasă ne rezolvate unele chestiuni principiare din litigiu. Modificând în parte construcția logică a convenției de la Belgrad s-a ajuns la convenția care poate satisface în mare măsură pretențiile noastre, dar în unele privințe lasă un echivoc mai puțin mulțumitor.”²⁸

Mitropolitul Bălan era convins că prin acest acord s-au creat „toate condițiile pentru dezvoltarea liberă și pentru păstrarea caracterului național al Bisericii ortodoxe a fraților noștri din Banatul iugoslav oferind, firește, aceeași bază de existență și sârbilor ortodocși din Banatul nostru. Ținând seamă de hotărârile Consistoriului Mitropoliei din Sibiu, de la 10 decembrie 1926, în ce privește programul nostru pentru fixarea regimului bisericesc al Românilor din Banatul iugoslav, credem că l-am realizat în întregime, exceptând numai menținerea jurisdicției în cele spirituale care a fost modificată în sensul cooperării celor două Biserici naționale”²⁹.

---

²⁶ *Ibidem*, p. 4.

²⁷ *Ibidem*, pp. 4-9.

²⁸ *Ibidem*, p. 9.

²⁹ *Ibidem*, pp. 12-13.

În finalul raportului său, mitropolitul a ținut să precizeze încă o dată că socotește „această convenție ca un compromis între două puncte de vedere opuse, pe care l-am acceptat fiindcă ne-am convins că atât guvernul iugoslav, cât și Biserica sârbă ortodoxă din Iugoslavia refuză admiterea jurisdicțiunii noastre pe teritoriul lor și fiindcă suntem de părerea că starea de acum nu se mai poate menține fără a primejdui interesele naționale ale fraților noștri din Banatul iugoslav”³⁰.

În interviul pe care l-a acordat la întoarcere în Sibiu, mitropolitul Nicolae Bălan a făcut o succintă prezentare a cuprinsului Acordului încheiat: „Conform acestui Acord se va înființa o episcopie românească cu sediul în Vârșeț, constituită din parohiile ortodoxe românești rămase în Banatul iugoslav și una sârbească cu sediul în Timișoara, pentru sârbii ortodocși rămași în Banatul românesc. Fiecare va fi condusă de câte un vicar episcop. Acestor două eparhii li s-a garantat prin Acord o largă autonomie, în virtutea căreia vor putea să-și conducă exclusiv prin organele lor toată viața bisericească. Eparhia românească din Banatul iugoslav se va conduce după statutul șagunian, partea referitoare la eparhie, cu mici adaptări la noile împrejurări, iar eparhia sârbească din Timișoara se va conduce după constituția Mitropoliei din Carlovîț dinainte de război. Eparhia românească va avea două corporații bisericești: Adunarea eparhială și Consiliul eparhial. Adunarea eparhială constă din 2/3 mireni și 1/3 clerici și este cel mai înalt for în chestiunile cari nu privesc dogmele. Ea alege pe episcop. Pentru chestiunile dogmatice și spirituale se va constitui o comisiune compusă din câte doi delegați ai Sf. Sinod ale celor două țări. Această comisiune se va întruni de câte ori se va ivi trebuința, și anume în Vârșeț – pentru chestiunile cari privesc episcopia românească de acolo, fiind prezidată de un membru sârb, și în Timișoara – pentru chestiunile Episcopiei sârbești, prezidând un membru român. O chestiune care cade în competența acestei comisiuni este bunăoară să cenzureze pe episcopii aleși ai celor două eparhii. Până la înființarea unei școli teologice la Vârșeț, preoții vor putea studia în instituțiile teologice din România. Acordul exclude exercitarea unilaterală, adică numai dintr-o parte, din cea sârbească sau românească, a jurisdicției asupra acestor două eparhii, ci numai în solidum, fiind întrunite ambele părți în comisie. Este creat prin aceasta un sistem

---

³⁰ *Ibidem*, p. 14.

de cooperatie, pentru jurisdicția în colaborare a unor fragmente naționale existente pe teritorii străine. Desigur că această soluție e conformă cu spiritul canonic, întrucât principiul cooperatiei stă în linia canoanelor. Totuși, trebuie să recunoaștem că s-a făcut prin aceasta un pas înainte în evoluția dreptului canonic³¹.

Textul convenției întocmite pe 15 mai 1933 la Sremsk Karlovac a obținut ulterior aprobarea Sfintelor Sinoade ale Bisericilor Ortodoxe română și sârbă și a fost semnat, împreună cu șase anexe, pe 2 iulie 1934 la Belgrad de împuterniciții României și Iugoslaviei. A fost apoi ratificat de guvernele celor două țări³².

2. Pastorația românilor rămași pe teritoriul Ungariei

Mitropolitul Nicolae Bălan a arătat aceeași purtare de grijă și față de credincioșii ortodocși români rămași pe teritoriul Ungariei, după trasarea actualei frontiere.

Potrivit conșcripțiilor din anul 1919, în Ungaria au rămas 21.373 de credincioși ortodocși români, care viețuiau în parohii care aparținuseră eparhiilor Aradului și Oradiei. În Episcopia Aradului se aflaseră 13.138 de credincioși³³, iar în componența Episcopiei Oradiei fuseseră 8.235 de credincioși³⁴. Aceste parohii au rămas pe teritoriul Ungariei fără nici o organizare bisericească, fiind păstorite doar de patru preoți: Ghenadie Gh. Bogoievici, la Budapesta; Petru Biberiu, la Giula Mică; Vasile Beleş, la Chitighaz și Simion Cornea, la Bătania. Ceilalți preoți și-au părăsit parohiile și s-au retras în România, după terminarea primului război mondial.

Această situație a determinat Consistoriul Ortodox din Oradea ca, prin adresa nr. 1636/1930, să-l numească pe preotul Ghenadie Gh. Bogoievici, din Budapesta, conducătorul duhovnicesc al acestor parohii. Această încredințare a fost întărită ulterior și de Episcopia Aradului³⁵.

---

³¹ Nicolae Bălan, *Convenția bisericească cu Iugoslavia*, interviu asupra tratativelor purtate la Carloviț, în „Telegraful român”, an LXXXI, nr. 43-44, p. 2.

³² ***, *Convențiune între România și Iugoslavia privitoare la regimul Bisericilor Ortodoxe Română din Banatul iugoslav și Sârbă din Banatul român*, semnată la Belgrad pe 2 iulie 1934, București, 1935, p. 3.

³³ A.A.S., fond „Fundatia Gojdu”, dosar nr. XVIII, anii 1925-1930.

³⁴ *Ibidem*, Raportul nr. 1293/1930 înaintat de Episcopia Oradiei la 13 mai 1930.

³⁵ Teodor Misaroș, *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din Republica Ungară*, Budapesta, 1990, pp. 208-209.

Tot în această perioadă, guvernul maghiar a înființat un comisariat regal, condus de prelatul greco-catolic Iosif Siegescu, pentru a reprezenta interesele românilor din Ungaria. Acest fapt a stârnit nemulțumirea clerului și credincioșilor ortodocși din Ungaria, determinând intervenția hotărâtă a tânărului mitropolit Nicolae Bălan al Ardealului. Astfel, mitropolitul a adresat, în 1923, o scrisoare episcopului sârb de Buda, Gheorghe Zubcoviți, rugându-l să ia sub oblăduire – în cele dogmatice și spirituale – parohiile ortodoxe din Ungaria. Dar episcopul sârb a refuzat să se implice în problemele românilor ortodocși din Ungaria³⁶.

În această situație, clerul ortodox român din Ungaria a luat măsuri concrete pentru a-și crea o organizație bisericească proprie – întrunindu-se la Bichișciaba (1927 și 1929), Chitighaz (1932) și Gyula (1934) – și pentru a contracara hotărârile pe care guvernul horthyst le preconiza pentru a-i deznaționaliza și maghiariza³⁷.

În perfidia sa, guvernul horthyst a apelat chiar și la Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, cerând înființarea unei mitropolii cu două episcopii sufragane pentru toți ortodocșii – români, sârbi și greci – din Ungaria. Evident, mitropolia și episcopiile urmau a fi supuse jurisdicțional și canonic Patriarhiei Ecumenice.

Patriarhia Ecumenică, respectiv patriarhul Veniamin I, a făcut în acest sens o intervenție pe lângă Patriarhia Română. Drept urmare, pe 19-20 aprilie 1936 s-a întrunit la București „conferința mixtă greco-română”³⁸, în vederea organizării Bisericii ortodoxe din Ungaria. Din delegația Patriarhiei ecumenice făceau parte mitropolii Ghermanos al Sardelor și Pisidiei și Dorotheos al Laodiceei (reprezentanți ai patriarhului Veniamin I al Constantinopolului) și preotul C. Moraitakis, superiorul comunității grecești din București și apocrisarh al Patriarhiei Ecumenice pe lângă Patriarhul Miron Cristea. Delegația română era alcătuită din Patriarhul Miron Cristea (președinte), mitropolitul Visarion Puiu al Bucovinei, episcopul Tit Simedrea al Hotinului, episcopul Andrei Magieru al Aradului, arhimandritul Filaret Jocu și preotul Gh. Vintilescu, secretarul Sfântului Sinod.

³⁶ *Ibidem*, p. 210.

³⁷ *Ibidem*, pp. 210-217.

³⁸ Pavel Cherescu, *Mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului (1920-1955), teolog, ierarh și patriot*, în Arhiva Facultății de Teologie Ortodoxă din Sibiu (A.F.T.O.S.), manuscris, p. 146.

Delegația română a reușit să își impună punctul de vedere, în cursul acestor tratative. Ea a propus următoarele: cei 20.000 de greci ortodocși din Ungaria, constituiți în șase parohii și două filii, să se organizeze într-o episcopie cu sediul la Budapesta; cei 20.000 de sârbi ortodocși, organizați într-o episcopie cu reședința la Budapesta (corect Szent Endre, lângă Budapesta), să se conducă după legile și regulamentele ce erau în vigoare la data respectivă; cei aproximativ 60.000 de români ortodocși, organizați pe baze canonice și naționale în parohii mame și filiale, cu biserici și capele în circa 70 de localități, să se conducă după statutul organic din 1869, care asigură limba română în Biserică și în administrația bisericească și să se constituie într-o episcopie care va purta titlul de „Gyula” și va avea sediul în Budapesta.

Cei trei ierarhi ortodocși – grec, sârb și român – alcătuiau un sinod a cărui președinție o deținea, prin rotație, cel mai vechi episcop în funcțiune în Biserica ortodoxă din Ungaria, pe toată durata vieții sale, purtând în acest timp titlul de „Mitropolit al creștinilor ortodocși din Ungaria”³⁹. Mitropolia ortodoxă din Ungaria urma să depindă, în cele dogmatice și canonice, de Patriarhia Ecumenică din Constantinopol. Dacă acest sinod nu s-ar putea constitui, fiecare episcop urma să rămână în legături canonice cu Biserica mamă⁴⁰.

Dar nici prevederile înțelegerii de la București nu au fost puse în practică, permițând astfel guvernului horthyst să-și continue acțiunile dezlănțuite împotriva clerului și credincioșilor români din Ungaria. Acestea au culminat cu înființarea Bisericii Ortodoxe Maghiare, condusă de Mihail Popoff, în care au fost înglobate în anul 1941 și parohiile ortodoxe române, generând protestul vehement al clerului ortodox român din Ungaria și al ierarhilor Andrei Magieru al Aradului și Nicolae Colan al Clujului⁴¹.

În urma schimbărilor politice survenite în Ungaria în 1945, Biserica Ortodoxă Maghiară și-a încetat existența, fapt ce a permis și parohiilor românești să revină la Biserica strămoșească.

În acest context s-a putut relua – de această dată cu rezultate concrete – acțiunea de organizare a parohiilor ortodoxe românești

---

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Teodor Misaroș, *op. cit.*, pp. 217-218.

⁴¹ Antonie Plămădeală, *Un episod important din lupta pentru limba română*, în „Ortodoxia”, an XXX, Nr. 3, 1978, pp. 417, 464.

din Ungaria, susținută de mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului și de episcopii Andrei Magieru al Aradului și Nicolae Popovici al Oradiei. Cu asentimentul acestor ierarhi, Congresul Național Bisericesc al Românilor Ortodocși din Ungaria s-a întrunit, pe 27 martie 1946, în orașul Gyula, sub președinția protopopului Dumitru Sabău. Congresul Național Bisericesc – la ședința căruia au participat nouă deputați clerici și treisprezece mireni – a hotărât înființarea Eparhiei Ortodoxe Române din Ungaria, cu sediul la Gyula, care îngloba toate parohiile ortodoxe românești din această țară. Organul executiv al acestei eparhii era Consistoriul Ortodox Român cu sediul la Gyula (care azi poartă denumirea de Vicariatul Ortodox Român și este dependent de Episcopia Aradului)⁴².

Mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului, președinte al „Reprezentanței Fundației Gojdu”

În strânsă legătură cu grija pe care mitropolitul Nicolae Bălan a purtat-o românilor ortodocși rămași în afara granițelor țării, în Iugoslavia și Ungaria, se află și activitatea pe care a desfășurat-o în calitate de președinte al „Reprezentanței Fundației Gojdu”⁴³. Fundația Gojdu a fost înființată, prin actul testamentar din 4 noiembrie 1868, de către Emanuil Gojdu, filantrop, om de cultură și patriot român, și a început să funcționeze după decesul întemeietorului ei, survenit la 3 februarie 1870. Potrivit articolului 7 din testament, averea rămasă după rezolvarea problemelor financiare curente și donațiile făcute rudelor a fost lăsată „acelei părți a națiunii române din Ungaria și Transilvania, care se ține de legea răsăriteană ortodoxă, pentru a fi distribuite, cu prioritate, burse tinerilor care să contribuie la prosperitatea și înflorirea patriei comune, a Bisericii răsăritene ortodoxe și a națiunii române”⁴⁴.

Reprezentanța împuternicită să administreze „Fundația Gojdu” îl avea ca președinte pe mitropolitul Ardealului și era controlată de Congresul Național Bisericesc al Mitropoliei și de Consistoriul Mitropolitan. În 1870-1912, reprezentanța avea sediul la Budapesta, apoi la Sibiu.

⁴² Teodor Misaroș, *op. cit.*, pp. 226-232.

⁴³ Mircea Păcurariu, *100 de ani de la moartea marelui mecenat Emanuil Gojdu*, în „Mitropolia Ardealului”, an XV, nr. 4-6, 1970, pp. 262-272.

⁴⁴ Maria Berenyi, *Istoria Fundației Gojdu (1870-1952)*, Budapesta, 1955, pp. 8-32.

Din 1870 și până în 1918, „Fundatia Gojdu” a acordat 4.455 de burse și 928 de ajutoare ocazionale, contribuind astfel la formarea și menținerea unei elite intelectuale în rândul comunităților românești din teritoriile aflate sub stăpânire austro-ungară⁴⁵.

După primul război mondial nu s-au mai putut acorda burse, deoarece statul ungar a blocat veniturile „Fundatiei”, contrar art. 247 din Tratatul de la Trianon, care prevedea ca averile fundamentale să revină statelor interesate; în cazul „Fundatiei Gojdu” României îi reveneau de drept 90%, Iugoslaviei și Cehoslovaciei 6%, iar Ungariei 4% din bunuri.

Pentru reglementarea situației patrimoniale a Fundatiei Gojdu au fost convocate mai multe întâlniri la care delegații statului ungar nu s-au prezentat.

Pe 16 aprilie 1924 s-a încheiat un acord provizoriu între România și Ungaria, în baza căruia Fundatia a putut dispune în mod liber, timp de trei ani, asupra averii mobiliare și imobiliare aflate la Budapesta. Totodată s-a hotărât ca, pentru a se reglementa definitiv problema Fundatiei Gojdu, guvernul român să invite pe delegații Ungariei, Cehoslovaciei și Iugoslaviei la tratativele ce se vor desfășura în Sibiu, la sediul Reprezentanței. Dar, timp de mai mulți ani, Ungaria a solicitat amânarea tratativelor și a tergiversat rezolvarea problemei pe care a căutat să o lege de revendicarea unor bunuri materiale pe seama maghiarilor din România. Mai mult, începând cu 1 decembrie 1926, Statul ungar a blocat averea Fundatiei și a dispus ca toate veniturile acesteia să fie depuse la banca „Pesti Hazai” din Budapesta.

Pe 21 aprilie 1930 s-a semnat la Paris un acord între guvernele român și ungar prin care se prevedea constituirea unei comisii mixte care să trateze, la Sibiu, problemele legate de Fundatia Gojdu. Convorbirile purtate între reprezentanții Fundatiei Gojdu și cei ai guvernului român cu reprezentanții guvernului ungar, la Sibiu, la Cluj și la București, în 1930, 1931, 1932 și 1934, s-au soldat cu încheierea acordului definitiv de la București, din 27 octombrie 1937.

---

⁴⁵ *Ibidem*, p. 23. De aici aflăm că s-au distribuit burse cu regularitate în 48 de ani școlari (1871-1918), iar numărul bursei a fost de 5.559. Chiar dacă unii elevi sau studenți au avut burse în mai mulți ani școlari, în orice caz, numărul bursierilor se ridică la peste 3.000.

Prin acest acord s-a stabilit ca Ungaria să predea României, în termen de 30 de zile de la ratificare, întreg patrimoniul „Fundăției”, pentru a fi pus la dispoziția reprezentanței din Sibiu. Acordul a fost ratificat de România în 1938. Ungaria a tergiversat procedura de ratificare până în august 1940, când evenimentele care au urmat după Dictatul de la Viena au împiedicat preluarea patrimoniului Fundăției⁴⁶.

În toată această perioadă, mitropolitul Nicolae Bălan a făcut numeroase demersuri – pe cale oficială și particulară – pentru soluționarea problemelor legate de Fundăția Gojdu. Mărturie stau documentele păstrate în Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului, în colecția „Fundăția Gojdu”, în arhivele unor instituții guvernamentale din țară (fostul Minister al Afacerilor Străine), în arhiva parohiei ortodoxe române din Budapesta, în arhivele episcopilor din Arad și Oradea, în Arhivele Statului din Oradea.

Pretutindeni se găsesc mărturii despre efortul deosebit pe care mitropolitul Nicolae l-a depus în acest sens⁴⁷, atât în documentele inedite, cât și în cele care au fost deja încredințate tiparului.

Astfel, în cuvântarea pe care a rostit-o la deschiderea lucrărilor Congresului național-bisericesc, pe 14 octombrie 1933, mitropolitul făcea următoarea apreciere: „O altă chestiune a mitropoliei noastre, care de la război încoace își așteaptă dreapta ei soluționare, este fundațiunea marelui nostru binefăcător Emanuil Gojdu. Toate stăruințele des repetate pe care le-a pus Reprezentanța fundațiunii, Consistorul mitropolitan și Noi personal ca președintele lor, au rămas până astăzi fără rezultatul dorit. Cu toată dreptatea limpede care e de partea fundațiunii, ale cărei averi se găsesc la Budapesta, n-am putut birui piedicile cari s-au pus în calea soluțiunii așteptate cu nerăbdare din partea tuturor credincioșilor mitropoliei noastre... Eu fac și de la acest loc apel către Onoratul guvern al României, rugându-l respectuos să accelereze tratativele cu guvernul Ungariei și să ne stea într-ajutor ca fundația Gojdu să intre în drepturile ce i se cuvin și să-și poată realiza scopurile sale privitoare la creșterea tineretului nostru”⁴⁸.

---

⁴⁶ *Ibidem*, pp. 26-27.

⁴⁷ A.B.M.S.-B, nr. 2981.

⁴⁸ P.C.N.B., întrunit în Sibiu la 14 octombrie 1933, Sibiu, f.a., pp. 77-78.

În cuvântarea rostită la deschiderea lucrărilor sesiunii Adunării eparhiale din anul 1937, mitropolitul Nicolae regretă că timpul nu-i îngăduia să prezinte un raport detaliat cu privire la tratativele purtate în chestiunea „Fundației Gojdu”. Avea însă cele mai bune speranțe că ne apropiem de o favorabilă rezolvare a acestei atât de târăgănite chestiuni. „Mulțumirea noastră – continua mitropolitul – va fi deplină abia atunci când, odată cu osemintele marului nostru mecenate, vom putea aduce pe pământul țării și moștenirea pe care ne-a lăsat-o pentru scopuri atât de frumoase. Atunci vom înființa o instituțiune pentru creșterea tinerimei noastre academice și vom pune în lucrare toată experiența educativă a Bisericii noastre în organizarea și conducerea ei”⁴⁹.

Izbucnirea celui de-al doilea război mondial, nedreptul Diktat de la Viena și, ca un corolar al acestora, acțiunea regimului comunist ungar, care în 1952 a naționalizat bunurile și imobilele „Fundației Gojdu” aflate la Budapesta, au împiedicat pe mitropolitul Nicolae Bălan să ducă la îndeplinire mărețul gând care s-a aflat la baza demersurilor sale și pe care l-a mărturisit în public abia în 1937.

Nădăjduim că în cercetările pe care le vom efectua vom reliefa noi aspecte ale activității pe care mitropolitul Nicolae Bălan a desfășurat-o ca președinte al Reprezentanței „Fundației Gojdu”, pentru a veni și pe această cale în sprijinul românilor din Ungaria și Iugoslavia, pe care-i dorea alături de frații lor din Patria mamă.

3. Pastorația românilor din Basarabia

Mitropolitul Nicolae Bălan a purtat o grijă deosebită și față de românii din Basarabia și Transnistria, care au fost trecuți cu forța sub stăpânire sovietică.

În noaptea de 26 spre 27 iunie 1940, Rusia Sovietică adresa guvernului român o notă ultimativă, prin care reclama României Basarabia și Bucovina de Nord. Prin evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord, au intrat în componența U.R.S.S. 44.500 km² și o populație de 3.200.000 de locuitori din Basarabia, respectiv 6.000 km² și o populație de 500.000 de locuitori din Bucovina de Nord⁵⁰.

---

⁴⁹ P.V.A.E., sesiunea reglementară din anul 1937, Sibiu, 1937, p. 52.

⁵⁰ Pavel Cherescu, *op. cit.*, manuscris, p. 159.

Răpirea Basarabiei, a nordului Bucovinei și a ținutului Herța de U.R.S.S. a avut consecințe nefaste pentru România. În primul rând, a deschis calea săvârșirii unor noi rapturi teritoriale, în urma cărora din trupul României au fost smulse nord-estul Transilvaniei, cedat Ungariei prin dictatul de la Viena din 30 august 1940, și partea de sud a Dobrogei (Cadrilaterul), cedată Bulgariei la 7 septembrie 1940⁵¹. În al doilea rând, a deschis calea unui lung șir de suferințe care s-au abătut asupra populației românești din ținuturile răpite. Peste tot în aceste teritorii noile autorități au dezlănțuit o cruntă prigoană împotriva românilor, și în special asupra intelectualilor: învățători, preoți, funcționari. Astfel, numai în perioada 28 iunie - 4 iulie 1940 au fost arestate 1.222 de persoane din județele Cernăuți, Chișinău, Cetatea Albă și Bălți. Apoi, în perioada 28 iunie 1940 - 22 iunie 1941, din Basarabia au fost deportați peste 300.000 de români în regiunile îndepărtate ale U.R.S.S.-ului, în Kuzbas, Karaganda, Kazahstan și Asia Centrală. În locul lor au fost aduși în Basarabia numeroși coloniști din diferite zone ale U.R.S.S.-ului, funcționari de partid, cadre militare, învățători și profesori, care au demarat în grabă procesul de rusificare și stalinizare a populației românești⁵².

Angajarea armatei române în operațiunile militare pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord, între 22 iunie - 26 iulie 1941⁵³, a dus la reinstaurarea administrației românești în aceste regiuni și la instituirea unor măsuri de organizare civilă, administrativă și bisericească în aceste teritorii care cunoscuseră teroarea și ateismul impus de ocupanții ruși.

În această perioadă, eparhiile basarabene au fost conduse numai de locuitori: arhiepiscopul Efreim Enăchescu Tighineanul la Chișinău, episcopul Policarp Morușca al Americii la Ismail și episcopul Parthenie Ciopron al Armatei la Bălți. Pe 12 ianuarie 1944, Efreim Enăchescu a fost ales arhiepiscop și mitropolit, iar arhimandritul Antim Nica episcop la Ismail.

Pe 15 august 1941 s-a înființat – cu acordul patriarhului Nicodim Munteanu și al mareșalului Ion Antonescu – Misiunea Ortodoxă

---

⁵¹ Cornel Grad, *Al doilea arbitraj de la Viena*, Editura Institutul European, Iași, 1988, pp. 24-55.

⁵² Ioan Scurtu, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1988*, ed. a II-a, Editura Semne, București, 1988, p. 225.

⁵³ *Ibidem*, pp. 228-238.

Română în Transnistria, al cărei sediu a fost întâi la Tiraspol, apoi, din octombrie 1942, la Odessa. Conducerea acesteia a fost încredințată arhimandritului Iuliu Scriban. De la sfârșitul anului 1942, „Misiunea” a fost condusă de mitropolitul Visarion Puiu, care cârmuise până în 1940 Mitropolia Bucovinei⁵⁴.

Sub îndrumarea acestei „Misiuni”, în Transnistria au fost trimiși sute de preoți din întreaga țară. Ei erau detașați de la parohiile din țară, pe termen de cel puțin șase luni. În anul 1943, în Transnistria activau 250 de preoți misionari, alături de 219 preoți localnici, dar numărul lor era totuși insuficient față de suprafața provinciei și de numărul populației.

Din punct de vedere administrativ-bisericesc, s-au constituit 14 protopopiate, câte unul pentru fiecare județ, plus unul pentru orașul Odessa, și 64 subprotopopiate, câte unul pentru fiecare raion. Protopopii și subprotopopii erau aleși dintre cei mai destoinici misionari, îndeplinind în această calitate și activități de control și îndrumare⁵⁵.

Datorită bogatei activități desfășurate de acești slujitori ai sfintei Biserici, s-au redeschis cursurile Seminarului Teologic „Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni”, ale școlilor de cântăreți și ale școlilor secundare confesionale ortodoxe, iar mănăstirile și schiturile și-au reluat activitatea duhovnicească⁵⁶.

În Transnistria s-au reparat și redat cultului 632 de biserici și case de rugăciuni, 309 erau în curs de reparație la începutul anului 1943, iar 76 de parohii nu aveau lăcașuri de închinăciune. De asemenea, s-a revigorat viața monahală, s-au tipărit cărți de rugăciuni și literatură religioasă pentru credincioșii de acolo, s-a deschis un Seminar teologic la Dubăsari⁵⁷.

În acest context trebuie să evidențiem faptul că și ierarhii și preoții din Mitropolia Ardealului și din episcopiile sufragane acesteia și-au adus o contribuție însemnată la acțiunea de revigorare a vieții bisericesti a românilor din Basarabia și Transnistria.

---

⁵⁴ Mircea Păcurariu, *Basarabia. Aspecte din istoria Bisericii și a neamului românesc*, Iași, 1993, pp. 121-122.

⁵⁵ Ioan Silviu Nistor, *Istoria românilor din Transnistria. Organizarea, cultura și jertfa lor*, Editura Eminescu, 1995, f.l., pp. 93-94.

⁵⁶ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, pp. 121-122.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 122.

La 31 august 1941, mitropolitul Nicolae Bălan a adresat clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Sibiului circulara nr. 13.263/1941, vestindu-le că împreună cu episcopii Andrei Magieru al Aradului, Vasile Lăzărescu al Timișoarei, Nicolae Popovici al Oradiei și Veniamin Nistor al Caransebeșului și însoțiți de câteva zeci de preoți vor pleca „la fiii neamului și la frații noștri din scumpa Basarabie, scăpată de sub robia străină și nelegiuită prin jertfa vitezei noastre armate pentru a le duce cuvânt de mângâiere și de zidire creștinească și românească după grelele suferințe prin cari au trecut”⁵⁸. „Ei au însetat un an întreg după cuvântul dumnezeiesc al Evangheliei, neavând preoți și fiind oprți de la bucuria duhovnicească a cercetării sfințelor biserici. Mulți și-au pierdut părinți, frați, copii, sub prigoana bolșevismului necredincios. Sufletul lor e îndurerat și rănit, căci dușmanii crucii voiau să li-l omoare cu totul. Ne ducem să turnăm peste rănile lor, cu un ceas mai devreme, balsamul vindecător al credinții și să le întărim sufletul cu dragostea Noastră cea întru Domnul. Vrem să ne rugăm cu ei, mulțumind bunului Părinte ceresc Care le-a adus mântuire lor și nouă tuturor și să ne înflăcărăm împreună iubirea față de scumpa noastră Țară și față de neamul nostru dreptcredincios”⁵⁹.

Ajunși la Chișinău, însoțiți de 53 de preoți, cei cinci ierarhi au adresat basarabenilor, pe 3 septembrie 1941, un mesaj din care răzbat sentimentele de iubire creștinească și românească ce i-au adus de pe meleagurile Ardealului „care știe ce este pătimirea sub jugul unei stăpâniri străine, căci a gustat din ea veacuri de-a rândul, iar azi geme de-o amarnică sfâșiere. Venim să ne rugăm împreună cu Voi – mărturisesc ierarhii – pentru înfrângerea vrăjmașului și pentru așezarea pe veci a granițelor scumpei noastre României acolo unde le duce vitejia străbună reînviată... Vrem să ne lipim sufletul nostru de sufletul Vostru și să Vă vorbim de Cel ce ne strânge pe toți în iubirea Lui și tămăduiește toată suferința, de Domnul nostru Iisus Hristos. Cei ce V-au stăpânit în anul durerii care a trecut... V-au stingerit de la bucuria cea mai mare și mai sfântă a omului, aceea de a vorbi de Dumnezeu și de-a se ruga Lui”⁶⁰.

⁵⁸ Pavel Cherescu, *op. cit.*, manuscris, p. 161.

⁵⁹ A.B.M.S.-B., nr. 2276.

⁶⁰ A.B.M.S.-B., nr. 2284.

De aceea, le adresau îndemnul: „Adunați-Vă în jurul nostru să înălțăm în slobozenie, rugăciuni de mulțămită și de mărire Tatălui ceresc, să ne mărturisim credința nesdruncinată în puterea Domnului Iisus Hristos și în harul mântuitor al Duhului Sfânt. Numai unde stăpânește Sfânta Treime e liniște, pace și bunăvoință între oameni. Numai acolo coboară Dumnezeu dreptatea și dragostea între ei. Veniți să cântăm Dumnezeului nostru: Slavă Ție, Doamne, slavă Ție”⁶¹.

Din Pastorală nr. 13831/1941 adresată pe 28 septembrie 1941 de mitropolitul Nicolae Bălan către păstorii săi, aflăm cum s-a desfășurat în continuare călătoria misionară a episcopatului ardelean în Basarabia și Transnistria: „La sfintele slujbe ce le-au săvârșit vlădicii și preoții din misiune în toate județele Basarabiei, în peste șase sute de comune, și în propovăduirea noastră creștină și românească am fost primiți cu deosebită dragoste, cu însuflețire curată și cu lacrimi de bucurie de tot poporul basarabean care, după un an de suferință și de încătușare a credinței sale, a înțeles și mai mult ce binefacere e să fii sub stăpânirea Țării tale, să te bucuri de libertatea națională care îți îngăduie să-ți dezvolți toate însușirile și virtuțile tale firești și să te poți aduna la altarul bisericuțelor tale pentru întărirea sufletului ca să biruiască năpăstuirile ce vin să te încerce”⁶².

Basarabienii „se simt una cu noi – scrie mitropolitul –, precum ne simțim noi una cu ei. În vinele lor curge același sânge, de pe buzele lor sboară cuvintele aceluiș dulce graiu românesc; în piepturile lor inima bate la fel cu a noastră. Ne-au dat asigurarea că atunci când va bate ceasul ne vor întinde și ei mâna de ajutor pentru desrobirea jumătății robite a scumpului nostru Ardeal”⁶³.

Din lucrarea de propovăduire creștină și românească pe care au desfășurat-o, mitropolitul a evocat apoi doar două momente. Primul se referă la vizita pe care a făcut-o la Mănăstirea Căpriana, la mormântul fostului mitropolit al Basarabiei Gavriil Bănulescu-Bodoni, fiu al Ardealului, care „de pe malul Nistrului străjuiește în fața lui Dumnezeu și a oamenilor drepturile și hotarele dinspre Răsărit ale neamului nostru”⁶⁴.

---

⁶¹ *Ibidem.*

⁶² A.B.M.S.-B., nr. 2277.

⁶³ *Ibidem.*

⁶⁴ *Ibidem.*

Cel de-al doilea se referă la sfințirea bisericii din Sucheia, sat curat românesc din Transnistria. Era prima biserică reclădită, după alungarea ocupanților ruși. Acolo, scrie ierarhul sibian, cu vădită emoție: „Am auzit cu acest prilej cum s-a păstrat credința pe altarul sufletului poporului, ca o putere mai presus de lume ce nu poate fi zdrobită de nimic. A alergat la această sărbătoare toată lumea din satele din jur, câtă a putut afla despre praznicul ce avea să se întâmple. Cu lacrimi pe obraji au urmărit credincioșii tot timpul această sfântă liturghie, cea dintâi pe care o auzeau după 24 de ani. A fost o adevărată cutremurare religioasă. Parcă ieșise biserica primelor veacuri din catacombe, din ascunzătorile ei de sub pământ. Se îngămădeau toți să se atingă de veșmintele arhieresti, să sărute crucea, Evanghelia. După Sf. Liturghie le-am slujit un parastas pentru toți morții lor. A fost o mulțumire de nedescris. Câți morți scumpi n-au avut într-un sfert de veac, câte rudenii ucise de regimul de prigoană al bolșevismului, fără să fi avut măcar mângâierea de-a face prin preot o slujbă de pomenire pentru ei? Și acum toată dorința lor se astâmpăra. Nu voi uita nicicând icoana acestor suflete de credincioși cari-și primeau în sfârșit hrana după care atâta au flămânzit. După aceste bucurii duhovnicești, după ce preoții care îi însoțeau au botezat sute de copii rămași neîncreștinați sub stăpânirea păgână, ierarhii și clericii însoțitori au revenit la Chișinău unde au slujit și mitropolitul Nicolae a vorbit mulțimilor de credincioși adunați sub cupola catedralei ce fusese incendiată de rușii aflați în retragere. Acolo, episcopul Efrem Enăchescu i-a dăruit o prea frumoasă icoană a Maicii Domnului, «Maica tuturor celor scârbiți» pentru că are ochii scăldați în lacrimile vărsate pentru păcatele oamenilor. Această icoană a fost așezată în catedrala din Sibiu, pentru a sta aici ca amintire a suferințelor prin cari au trecut frații noștri basarabeni și a drumului pe care plini de dragoste l-am făcut îndată după desrobirea lor la ei”⁶⁵.

În timpul acestei călătorii misionare, ierarhii au împărțit „un vagon de cărți de rugăciuni și de zidire sufletească”⁶⁶ (donații din partea „Astrei” și a editurii Consiliului Arhiepiscopesc) pentru înființarea unor biblioteci în ținuturile dezrobite.

---

⁶⁵ *Ibidem.*

⁶⁶ *Ibidem.*

Ierarhii și preoții care i-au însoțit în Basarabia și Transnistria au desfășurat o activitate deosebită, călătoria misionară a Episcopatului ardelean punând astfel în evidență „oportunitatea misionarismului în sânul poporului nostru, pentru a-i readuce la Hristos și a impregna întregii vieți românești, în Stat, în societate și în familie (un) caracter creștin ortodox”⁶⁷.

Echipele misionare

Pentru o evidențiere a noii misiuni a preoțimii ortodoxe române, acțiunii de peste Nistru i s-a dat o înaltă semnificație odată cu vizita misionară a ierarhilor ardeleni, pe 2-27 septembrie 1941. Aceasta era formată din episcopii Andrei al Aradului, Vasile al Timișoarei, Veniamin al Caransebeșului, Nicolae al Oradei, ajutați de 53 de preoți, și condusă de mitropolitul Nicolae al Ardealului. Acestora li s-a adăugat o altă echipă, condusă de episcopul Grigorie de Huși. Ierarhii români ortodocși au sfințit bisericile reparate, au botezat copiii, chiar de până la optsprezece ani, au sfințit troițe, au vizitat răniții din spitalele de campanie, au împărțit icoane și cărți de rugăciuni localnicilor.

Cel mai important moment al acestui turneu l-a constituit slujba de sfințire și botezul celor treizeci de prunci din satul Sucleia, de pe malul stâng al Nistrului, într-o zonă cu majoritate moldovenească, în ziua de 21 septembrie 1941.

Mitropolitul Nicolae a felicitat pe soldații germani care s-au remarcat în luptă pentru eliberarea teritoriului transnistrean de sub bolșevism, iar guvernatorul Gheorghe Alexianu, în numele regelui Mihai I, a decorat pe căpitanul Lehmann cu „Coroana României”, pentru că participase la ctitorirea locașului nou sfințit. Comunitatea locală au avut bucuria să primească de la Patriarhul Nicodim o mare și frumoasă icoană a Maicii Domnului, iar de la ministrul Cultelor, Radu Rosetti, două candelă.

De la martorii marelui eveniment, ce i-a marcat pe transnistrenii din Sucleia, ne-a rămas descrierea bisericii nou sfințite și care, de altfel, era tipică pentru guvernământul românesc: „Bătrânii au cerut să nu li se dărâme biserica. Și păgânii au dat ascultare cererii lor, dând jos numai turnurile și făcând din restul locașului casă de întruniri și de petreceri. Pe credincioși nu i-a răbdat însă

---

⁶⁷ P.V.A.E., sesiunea anilor 1941-1942, Sibiu, 1942, p. 101.

inima să lase totul pe mâna spurcaților (comuniștilor, n.n.). Au îndrăznit, și cu prețul vieții au luat ce au mai putut lua. Și iată, acum, au scos din poduri și ascunzători candelă, icoane, cărți etc. Au păstrat și doi stâlpi din catapeteasma veche, care sunt astăzi picioarele a două sfeșnice mari, din fața icoanelor împărătești. Iconostasul e din scândură vopsită. De o parte și de alta a ușilor împărătești stau agățate icoanele Mântuitorului și Maicii Sale. Sunt mici, aduse din casa unui credincios, căci cele vechi nu au putut fi scăpate de sfărâmare. Pe pereții proaspăt vopșiți sunt așezate aici-acolo diferite icoane. Și peste toate sunt puse ștergere albe și agățat busuioc. Dușumeaua e nouă, tavanul asemenea; străni nu sunt, nici pentru cântăreți. În spatele acestora, unde la noi de obicei sunt ferestre, biserica din Sucleia are câte două uși, ca la hambare”⁶⁸.

După vizita ierarhilor ardeleni, în Transnistria aveau să meargă și alți ierarhi, mai ales din zona apropiată, cum au fost episcopii Policarp de Ismail și Efrem al Chișinăului, care, la Paștele anului 1942, bucurau sufletele credincioșilor din Tiraspol și Odessa. Un ultim itinerar pastoral a fost cel al mitropolitului Nifon al Olteniei, în vara lui 1942, care a cercetat lucrarea preoților trimiși în misiune cu binecuvântarea sa, dar a fost acolo și pentru a sfinți biserici, a hirotoni preoți și a săvârși pomeniri la cimitirele de lângă Odessa.

---

⁶⁸ Adrian Nicolae Petcu, *Misiunea Ortodoxă Română în Transnistria*, în „Dosarele Istoriei”, an VII (2002), nr. 11 (75), pp. 20-21.

Métropolitaine Nicolae Bălan de Transylvanie, pasteur même pour les Roumains au dehors des frontières

Rev. Ph.D. Cand. Ștefan ARGATU

En tant que pasteur des âmes, le métropolitaine Nicolae Bălan de Transylvanie n'a pas oublié les Roumains qui sont restés de l'autre côté de la frontière après la Grande Union de 1er Décembre 1918, ainsi qu'après la perte de territoires en 1940. Par les visites pastorales qu'il a faites avec d'autres membres du Saint Synode ou des prêtres de son diocèse en Yougoslavie, en Hongrie et en Bessarabie, le métropolitaine Nicolae Bălan a montré son amour pour la nation et son désir que tous les Roumains jouissent en unité de leur pays.